

Bättre villkor för totalförsvarspliktiga

Till försvarsutskottet

Försvarsutskottet har berett socialförsäkringsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2001/02:11 Bättre villkor för totalförsvarspliktiga samt vissa motioner.

Socialförsäkringsutskottet begränsar sitt yttrande till propositionens avsnitt 7.1 Ersättning vid personskada, motion Fö17 av Roy Hansson (m) yrkande 2, som väckts med anledning av propositionen, samt motionerna Fö1 av Henrik Landerholm m.fl. (m) yrkande 3 och Fö235 av Björn Leivik (m).

Gällande ordning

Personer som skadar sig i samband med plikttjänstgöring i totalförsvaret har rätt till ersättning enligt lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd, LSP, och lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada m.m., LSI.

Ersättningsskyddet omfattar tjänstgöring enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt men även inställelse till mönstring eller annan uttagning enligt den lagen. Lagen om totalförsvarsplikt omfattar värnplikt, civilplikt och allmän tjänsteplikt. Värnplikt och civilplikt omfattar grundutbildning, repetitionsutbildning, beredskapstjänstgöring och krigstjänstgöring. Den allmänna tjänsteplikten innebär endast tjänstgöringsskyldighet under höjd beredskap. En kvinna som efter frivillig antagningsprövning skrivs in för värnplikt eller civilplikt med lång grundutbildning blir skyldig att fullgöra grundutbildning, repetitionsutbildning och att tjänstgöra under höjd beredskap. Tjänstgöringen omfattas av lagen om totalförsvarsplikt och därmed av LSP. Även inställelsen till antagningsprövning för sådan tjänstgöring omfattas av LSP.

Ersättningsskyddet omfattar skada som personen har ådragit sig under skyddstiden, från det den första färden till verksamheten påbörjas och till dess den sista färden från verksamheten avslutats. Bevisregeln i LSP beträffande andra skador än olycksfall är gynnsammare än den som tillämpas enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, LAF.

Personskadeskyddet enligt LSP handhas av Riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna. Enligt LSI fattas ersättningsbeslut av Statens

trygghetsnämnd, men ärendena administreras av Kammarkollegiets försäkringsenhet.

Förmåner som kan utges enligt LSP är sjukpenning, sjukvårdsersättning, livränta samt dödsfallsersättningar. Sjukpenning och livränta utges dock inte under skyddstiden. Vid beräkning av ersättningarna tillämpas i stor omfattning bestämmelserna i LAF. Det innebär i första hand att sjukpenning utges enligt den allmänna försäkringen och att underlaget för livränta är den sjukpenninggrundande inkomsten med tillägg av vissa skattepliktiga förmåner m.m.

LSP hänvisar också till de särskilda regler som finns i LAF om beräkning av livränteunderlag för den som skadas i unga år och den som skadas under yrkesutbildning. För den som inte är 25 år när skadan inträffar skall livränteunderlaget enligt 4 kap. 9 § LAF uppräknas vid tre åldersgränser, nämligen 18, 21 och 25 år. Arbetsförtjänsten skall därvid uppskattas med hänsyn till personens sysselsättning vid skadetillfället, vilket för en totalförsvarspliktig har inneburit att man tagit hänsyn till den skadades sysselsättning vid tjänstgöringens början. När det gäller livränteunderlaget för studerande skall enligt 4 kap. 10 § LAF den årliga arbetsförtjänsten beräknas lägst till vad han eller hon sannolikt skulle ha tjänat om han eller hon när skadan inträffade hade avbrutit utbildningen och börjat förvärvsarbete. För tiden efter utbildningens slut är livränteunderlaget lägst den inkomst av förvärvsarbete som han eller hon då sannolikt skulle ha haft om skadan inte hade inträffat, dvs. den normala begynnelselönen i det avsedda yrket. Livränteunderlaget får enligt 4 kap. 10 § andra stycket LAF inte beräknas till lägre belopp än 2 prisbasbelopp för tid före 21 års ålder, 2,5 prisbasbelopp för tid mellan 21 och 25 års ålder och 3 prisbasbelopp för tid fr.o.m. 25 års ålder. Den som genomgår yrkesutbildning när skadan inträffar kan också få sjukpenning, efter 180 dagar från det skadan inträffade, beräknad på motsvarande sätt.

I några avseenden finns särlösningar i LSP för personer som skadats under grundutbildning som är längre än 60 dagar. För en sådan person skall enligt 12 § LSP såväl sjukpenning- som livränteunderlag inte beräknas till lägre belopp än – fr.o.m. den 1 januari 1998 – 4 prisbasbelopp för tid före 21 års ålder, 4,5 prisbasbelopp för tid mellan 21 och 25 års ålder och 5 prisbasbelopp för tid fr.o.m. 25 års ålder.

På samma sätt som enligt LAF kan en tjänstepligtig få ersättning för sjukvård utom riket, tandvård och särskilda hjälpmedel. Den som skadas under grundutbildning som är längre än 60 dagar har enligt LSP efter skyddstidens utgång även rätt till ersättning för nödvändiga kostnader för läkarvård, sjukvårdande behandling, sjukhusvård samt läkemedel under högst tre års tid.

Den som ådrar sig en skada som omfattas av LSP har också rätt till ersättning enligt LSI. Enligt den lagen, som hänvisar till statens personskadeförsäkring, utges de förmåner och belopp som skulle ha utgått om den skadade hade haft rätt till ersättning enligt avtalet om ersättning vid personskada (PSA). Ersättning kan utges för inkomstförlust under akut sjukdom m.m., sveda och värk, sjukvårdskostnader och andra kostnader, lyte och annat bestående men, olä-

genheter i övrigt, framtida kostnader samt inkomstförlust vid invaliditet. Ersättning kan också utges till efterlevande och för begravningskostnader.

Om skadan skett på fritid, och det inte är fråga om färdolycksfall eller skada som ådragits inom den plats där verksamheten bedrivs, utges ersättning enligt LSI endast till den som fullgör längre grundutbildning än 60 dagar. Vid sådan fritidsskada utges endast ideell ersättning, dvs. ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Propositionen

I propositionen anges att under grund- och repetitionsutbildningen utsätts de totalförsvarspliktiga för risker som de i annat fall inte skulle ha utsatts för. Detta gäller oavsett om det är fråga om kort eller lång grundutbildning eller repetitionsutbildning. Dessa risker motiverar ett trygghetssystem som är lika för alla. Regeringen föreslår därför att ersättningen enligt LSP skall utges enligt samma grunder oavsett den totalförsvarspliktige fullgör lång eller kort grundutbildning eller repetitionsutbildning. Vidare skall livränteunderlaget enligt LSP för dessa grupper bestämmas till minst 5 prisbasbelopp.

I propositionen anges att totalförsvarspliktiga som fullgör grundutbildning oftast inte har etablerat sig på arbetsmarknaden. Det är då svårt att individuellt beräkna ett livränteunderlag. Användningen av schablonbelopp skapar därför förutsättningar för en rättvis och lika behandling samt förutsägbarhet av tillämpningen. För att ytterligare förenkla reglerna bör den s.k. ålderstrappan ersättas med ett minsta livränteunderlag oavsett ålder. Utredningen hade föreslagit att livränteunderlaget skall vara 7,5 basbelopp. Regeringen hänvisar till att den största gruppen av totalförsvarspliktiga som genomgår utbildning är i åldern 19–21 år. Medellönen på hela arbetsmarknaden för personer mellan 18 och 24 år är enligt tillgänglig statistik ca 15 000 kr per månad. Det motsvarar i det närmaste 5 prisbasbelopp.

Garantinivån enligt LSP kommer som regel inte att tillämpas på en totalförsvarspliktig som skadas om han eller hon redan är etablerad på arbetsmarknaden. Regeringen anser dock att det skulle vara stötande om det i något enskilt fall av en eller annan anledning skulle kunna innebära att sjukpenningunderlaget sätts lägre för en totalförsvarspliktig vid fullgörande av kort grundutbildning eller repetitionsutbildning än vid lång grundutbildning.

Regeringen menar att ett minsta garanterat livränteunderlag om 5 prisbasbelopp för totalförsvarspliktiga är väl avvägt. Det innebär också att totalförsvarspliktiga och anställda inom Försvarsmakten som tjänstgör sida vid sida har i princip samma socialförsäkringsmässiga skyddsnivå. Risken för skada är ofta lika. Det skulle därför kunna framstå som stötande om den totalförsvarspliktige får en livränta på betydligt högre belopp än den som är anställd.

Även ersättning enligt LSI för skada som den totalförsvarspliktige har ådragit sig under fritid bör vara densamma för den som fullgör kort grundutbildning eller repetitionsutbildning som för den som fullgör längre grundutbildning.

Regeringen kommer att i förordning införa ett system med en statlig riskgaranti som avser att ekonomiskt kompensera totalförsvarspliktiga som skadas under sin utbildning. Denna riskgaranti kan till skillnad från sjukpenning och livränta betraktas som en skadeersättning som tar hänsyn till de inslag av tvång och merrisk som finns i totalförsvarsverksamheten.

Motioner

Henrik Landerholm m.fl. (m) begär i motion Fö1 yrkande 3 ett tillkännagivande om att livränteunderlaget skall bestämmas till minst 7,5 prisbasbelopp för totalförsvarspliktiga eftersom en bestående invaliditet påverkar arbetsförmågan och inkomst för resten av livet.

I motion Fö17 av Roy Hansson (m) anser motionären att statens inställning bör vara generös när det gäller ersättning till en totalförsvarspliktig som skadas under sin tjänstgöring. Motionären anser det rimligt att det högre av de belopp som diskuteras utgör ersättningsgrund. I yrkande 2 begärs ett tillkännagivande härom.

I motion Fö235 av Björn Leivik (m) anges att staten alltid skall garantera den som tas ut med plikt och hans eller hennes efterlevande ett fullgott försäkringsskydd. Motionären anser att det bör regleras i en ny lag som innebär ett helt och odelat ansvar för staten att ersätta skador och i värsta fall dödsfall.

Utskottet

Motivet för att skador vid värnpliktstjänstgöring skall ersättas med högre belopp än enligt den allmänna försäkringen har varit den större skaderisken under övningar och annan utbildning samt att värnplikten är obligatorisk. I proposition 1976/77:64 med förslag till lag om statligt personskadeskydd angavs att skyddet skulle ges en inriktning liknande den inom arbetsskadeförsäkringen. Den som skadades under militärtjänst borde alltså i ekonomiskt hänseende försättas i samma situation som om skadan inte inträffat. Ersättningen enligt LSP borde utgöra en renodlad kompensation för inkomstförlust upp till 7,5 basbelopp men kombineras med en särskild ersättningsanordning motsvarande de trygghetsförsäkringar som gällde för arbetstagare.

Utgångspunkter för utformningen av LSP var att enhetliga regler så långt som möjligt skulle gälla för alla som på grund av tjänsteplikt eller dom eller beslut under viss tid står till myndighets förfogande eller befinner sig i förvar hos myndighet. Lagen omfattade därför personskada som drabbar någon under värnpliktstjänstgöring, civilförsvarstjänst, räddningstjänst eller under vistelse på anstalt m.m. Det sistnämnda omfattar kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest samt LVU- och LVM-hem. Vidare har tillkommit de som utför samhällstjänst, ungdomstjänst eller oavlönat arbete som föreskrivits vid intensivövervakning med elektronisk kontroll. Bestämmelserna i LSP tillämpas också på hemvärnspersonal m.fl. som frivilligt deltar i verksamhet inom totalförsvaret.

Utgångspunkterna för utformningen av LSP var vidare att endast de särregler skulle finnas som motiverades av den speciella verksamhet som den skyddade personkretsen ägnar sig åt. I övrigt skulle hänvisas till regler i LAF. Därigenom skulle skyddet vid skada bli likvärdigt, oavsett om skadan inträffar i arbetet eller i verksamhet som någon åläggs genom tjänsteplikt eller myndighets beslut.

Utskottet anser att bestämmelserna i LSP även fortsättningsvis bör avse kompensation för inkomstförlust. I den mån ersättning därutöver skall utges med hänsyn till att verksamheten innebär en påtagligt ökad risk för skador bör sådan ersättning utges i annan ordning. Som framgår av propositionen avser regeringen att införa en statlig riskgaranti för att ekonomiskt kompensera totalförsvarspliktiga som skadas under sin utbildning, en skadeersättning som tar hänsyn till de inslag av tvång och merrisk som finns i totalförsvarsverksamheten.

För totalförsvarspliktiga som fullgör längre grundutbildning än 60 dagar kommer regeringens förslag endast att innebära en förändring av bestämmelserna om lägsta livränteunderlag och då i så måtto att de åldersindelade nivåerna slopas och ersätts av en lägsta nivå som motsvarar den som redan gäller fr.o.m. 25 års ålder. Denna nivå ligger något över den genomsnittliga lönen på hela arbetsmarknaden för personer mellan 18 och 24 år. Utskottet, som anser det angeläget att den garanterade livräntenivån sätts med utgångspunkt i löneläget för en jämförbar grupp, har med hänsyn härtill inget att erinra mot regeringens förslag i denna del. Det bör därvid påpekas att jämförelse inte kan göras med den lägsta nivå om 7 prisbasbelopp för livränteunderlag som enligt en särskild lag gäller för utlandsstyrkan inom Försvarsmakten, eftersom den lagen gäller personer som är anställda av Försvarsmakten och livräntenivån motsvarar den inkomst som huvuddelen av de anställda i utlandsstyrkan har (prop. 1998/99:68, bet. 1998/99:FöU8). Utskottet vill dock erinra om att livränteunderlaget för en totalförsvarspliktig i det enskilda fallet kan bestämmas till högre belopp än 5 prisbasbelopp om det följer av de övriga bestämmelserna i LAF om livränta.

Beträffande förslaget att samma regler skall gälla alla totalförsvarspliktiga som genomgår grundutbildning eller repetitionsutbildning – dock att den särskilda sjukpenningen enligt 13 § LSP fortfarande förbehålls personer som genomgår lång grundutbildning – vill utskottet anföra följande. Skälet för nuvarande skillnader, nämligen att personer som fullgör längre grundutbildning i regel är unga och inte har haft möjlighet att komma in på arbetsmarknaden, gör sig inte gällande i samma utsträckning när det gäller övriga totalförsvarspliktiga. Bestämmelserna i 12 § LSP om lägsta belopp för sjukpenning- resp. livränteunderlag behöver dock endast tillämpas för personer som inte redan har en sjukpenninggrundande inkomst på minst denna nivå eller inte kan få ett högre livränteunderlag med tillämpning av de övriga bestämmelserna i LAF. Med hänsyn härtill har utskottet inte anledning invända mot att de nuvarande särreglerna i LSP utvidgas till att omfatta också personer som fullgör kort grundutbildning eller repetitionsutbildning. Enligt utskottets

mening är det vidare rimligt att även en totalförsvarspliktig som fullgör kort grundutbildning eller repetitionsutbildning kan erhålla ideell ersättning enligt LSI vid en fritidsskada.

Vid en utvidgning av särreglerna i LSP till att gälla alla totalförsvarspliktiga som genomgår grundutbildning eller repetitionsutbildning kan utskottet konstatera att skador som inträffar i samband med mönstring eller motsvarande inställelse endast kommer att ersättas enligt huvudreglerna i LSP. Det samma gäller vid bl.a. totalförsvarspliktigas beredskapstjänstgöring eller vid tjänstgöring vid allmän beredskap. Inte heller får personer som medverkar i räddningstjänst m.m. och som avses i 1 § första stycket 2 LSP ersättning annat än enligt huvudreglerna i LSP. För den som frivilligt deltar i totalförsvaret eller i räddningstjänst kan däremot, om regeringen så föreskriver, sjukpenning- och livränta beräknas på det åldersrelaterade underlag som anges i 4 kap. 10 § andra stycket LAF och som tillämpas på personer som varit intagna i t.ex. kriminalvårdsanstalt sedan mer än sex månader.

I vilken omfattning den enskilde kompenseras för en skada kan emellertid också bero på hans eller hennes kunskaper om regelverket och de bedömningar som legat till grund för ersättningen. Som exempel kan nämnas att ersättning för lyte och men enligt LSI alltid utges som engångsbelopp och att den enskilde har möjlighet att återkomma med nya ersättningskrav vid väsentlig medicinsk försämring. Utskottet har erfarit att den enskilde i beslutet uppmärksammas på denna möjlighet i de fall försäkringsläkaren har bedömt att det finns risk för försämring. Utskottet vill understryka vikten av att alla berörda, inte minst med hänsyn till att de oftast är unga totalförsvarspliktiga, får en tydlig information om de olika ersättningsförmånerna inkl. kriterierna för att kunna återkomma med nya ersättningskrav.

Vad slutligen gäller övergångsbestämmelser och andra lagtekniska frågor har utskottet följande synpunkter.

Ändringarna i LSP föreslås träda i kraft den 1 juli 2002 utan några särskilda övergångsbestämmelser. Det innebär att de nya bestämmelserna tillämpas vid beslut som försäkringskassan fattar efter ikraftträdandet och oavsett om skadan inträffat före eller efter detta datum. Enligt utskottets mening bör emellertid de nya bestämmelserna inte tillämpas på sjukpenning och sjukvårdsersättning som avser tid före ikraftträdandet. Vidare bör de nya bestämmelserna om livränteunderlag endast tillämpas på livräntor som fastställs efter ikraftträdandet.

Även ändringen i LSI om ideell ersättning vid fritidsskador föreslås träda i kraft den 1 juli 2002 utan några särskilda övergångsbestämmelser. Enligt utskottets mening bör de nya bestämmelserna endast tillämpas på skada som inträffat efter ikraftträdandet.

Utskottet vill härutöver påpeka att bestämmelsen i 1 § andra stycket LSI utgör ett undantag från bestämmelserna i paragrafens första stycke. Ordet ”endast” bör därför stå kvar eftersom det innebär att ingen annan än angiven grupp har rätt till ersättning vid fritidsskada.

Utskottet vill upplysningsvis nämna att i proposition 2001/02:81 Vissa arbets-skadefrågor m.m. även föreslås förändringar som har betydelse för pers-sonskadeskyddet. Det gäller bl.a. följande.

Statens trygghetsnämnd skall upphöra och Kammarkollegiet avses få i uppgift att besluta om ersättning enligt LSI. Regeringen avser även att utreda frågan om ersättning enligt LSI bör grundas på skadeståndslagens regler om ersättning vid personskada i stället för på kollektivavtalsbestämmelser, något som får betydelse för frågan om överklagandeordningen.

Livräntor skall årligen räknas om med hälften av inkomstindexets reala förändring och inkomstindexets hela prisförändring.

Den särskilda ersättning som i LAF införs som kompensation för karens-dagar kan även utges enligt LSP.

Ansökan om ersättning enligt LSP skall vara skriftlig.

Personer som är intagna på anstalt m.m. har enligt LSI endast rätt till er-sättning för ideell skada. Detta skall även gälla vid samhällstjänst, ungdoms-tjänst och oavlönat arbete vid intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Med hänvisning till det anförda anser socialförsäkringsutskottet att försvars-utskottet bör tillstyrka propositionen i här behandlad del, dock med de över-gångsbestämmelser och den mindre justering i 1 § LSI som ovan föreslagits. Försvarsutskottet bör därmed avstyrka motionerna Fö1 yrkande 3, Fö17 yr-kande 2 och Fö235.

Stockholm den 5 februari 2002

På socialförsäkringsutskottets vägnar

Berit Andnor

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Berit Andnor (s), Bo Könberg (fp), Margit Gennser (m), Ulla Hoffmann (v), Rose-Marie Frebran (kd), Gustaf von Essen (m), Mariann Ytterberg (s), Göran Lindblad (m), Lennart Klockare (s), Ronny Olander (s), Sven-Erik Sjöstrand (v), Fanny Rizell (kd), Cecilia Magnusson (m), Kerstin-Maria Stalin (mp), Birgitta Carlsson (c), Mona Berglund Nilsson (s) och Göte Wahlström (s).

Avvikande mening

Margit Gennser, Gustaf von Essen, Göran Lindblad och Cecilia Magnusson (alla m) anser:

Det svenska systemet för ersättning vid arbetsskada är avpassat för tillsvidareanställda med normal lön och erbjuder inte skydd när den som skadas saknar kontinuerlig inkomst och stabil anställning. Få unga människor i värnpliktsåldern har hunnit ha anställning och lön. Vi anser därför att livränteunderlaget skall bestämmas till 7,5 prisbasbelopp, eftersom en bestående invaliditet påverkar arbetsförmågan och inkomsten för kanske resten av livet.

Vi anser att riksdagen bör bifalla propositionen i här behandlad del med den ändringen att livränteunderlaget i det nya andra stycket till 12 § LSP skall anges som 7,5 prisbasbelopp. Därmed bifalls motionerna Fö1 yrkande 3 och Fö17 yrkande 2. Motion Fö235 bör vid denna utgång avslås av riksdagen. I övrigt delar vi utskottsmajoritetens uppfattning beträffande övergångsbestämmelser till ändringarna i LSP och LSI samt en mindre justering i 1 § LSI.